

APARTHEID

Noen synspunkter

av

ANDREAS LØKEN

Denne instruktive og utførlige utredning om apartheid-politikken i Sør-Afrika fullstendigjør det bilde dette tidsskrift har villet tegne av rase-situasjonen i dette land, inkl. det kristne svar på den utfordring denne situasjon representerer. Jfr. NOTM 1960 (nr. 4) s. 203 ff., 214 ff., 229 ff., 247 ff.

Red.

Denne artikkel er et forsøk på en analyse av den sør-afrikanske apartheid. Den gjør ikke krav på å gi et fullstendig inntrykk av hva apartheid er. Langt mindre er det meningen å nevne og vurdere alle momenter i rasekonflikten.

Først gis en skisse av utviklingen fram til dagens apartheidsteorier og problemer. Dernest blir apartheid satt i relasjon til geografi, logikk, psykologi, etikk, teologi og misjon.

Mangt godt og anerkjennende som kan sies om Sør-Afrika og dets sjarmerende mennesker har det ikke vært anledning til å komme inn på i denne sammenheng.

Alt er skrevet i den forvissning at saklig kritikk av apartheid vil tjene et positivt formål på en eller annen måte. Vil noen, etter å ha lest artikkelen, be mer for Sør-Afrikas folkeslag og for Guds rikes fremgang i blant dem, er allerede meget oppnådd.

Fenomenet apartheid

Apartheididealet, som vi kjenner det i dag, er blitt en merkesak for Det nasjonale parti (boerpartiet) som kom til makten i Sør-Afrika i 1948. Hensikten med apartheid skal være å gi de sorte politiske, sosiale og økonomiske rettigheter som hittil har vært uoppnåelige i det samfunn som er dominert av hvite.

Under apartheid får de mer og mer lokalt selvstyre i reservatene, og ifølge dr. H. F. Verwoerd's tale i parlamentet mai 1959 var de sorte ført ett trinn høyere opp på en utviklingsstige som skal føre dem så høyt som de kan nå. Hvis bantuenes makter det, vil områdene der de nå bor, utvikle seg til full selvstendighet. «Men», fortsatte han, «Det nasjonale parti går inn for den politikk at den hvite mann må beholde herredømmet over sin del av landet.»

Hvor ny — eller hvor gammel — er så denne atskillellespolitikk som skal løse raseproblemet i Sør-Afrika? Når den sittende regjering kritiserer sine forgjengeres påståtte mangel på målsetting i rasepolitikken, hevder den at apartheid er noe ganske nytt og oppsiktsvekkende. Når derimot apartheid kommer i skuddlinjen som boernes suspekterte løsningsforsøk, diktert av fordommer og særinteresser, hevder dens talsmenn at apartheid er Sør-Afrikas tradisjonelle rasepolitikk. Denne påstand inneholder et moment av sannhet: For Sør-Afrika-unionens rasepolitikk har bestandig regnet med en viss atskillelse av rasene. De hvite har før som nå hatt statsapparatet trygt i sine hender, og det har vært de som anviste de andre raser deres plass. Europeerne i Sør-Afrika har regnet seg som en hvit nasjon i et hvitt land, med hvit sivilisasjon. Forholdet til de andre rasene, «the colour problem», er blitt tatt opp med større og mindre kraft, velvilje og kompetanse.

Tradisjonen er forresten en ganske innviklet størrelse, skal vi dømme etter de mange slagord som i tidens løp har vært ført i marken, så som «white leadership», «white supremacy», «white trusteeship», «baasskap», «separate development», «parallel development» og ikke å forglemme de liberale mål (Alan Paton er en av dem) «fundamental human rights and liberties for all racial groups».

Det tradisjonelle moment apartheid har tatt vare på, er rase skillet, «colour bar», innfødte reservater, særskilte passlover for ikke-hvite etc. I apartheidpolitikken av i dag savner vi derimot det mål av åpen medmenneskelighet og relativ uskyldighet som kunne finnes og trives sammen med den ureflekterte «hvite»

overlegenhetsfølelse som hørte med til den koloniale epoke i verdenshistorien. Apartheid har lukket mange dører som, tross alt, sto på klem for ikke-hvite til en fremtid — fjern og uviss som den var — der de endelig skulle bli de hvites medborgere i Sør-Afrika hvor rase-egoisme og raseskanker ville være redusert til et minimum.

Andre dører er blitt åpnet, sant nok, og der reklameres sterkt med dem. Men hva hjelper det når de ikke-hvite nøler med å gå inn, fordi apartheid ikke er noe ideal for dem? Fikk de anledning til å uttale seg fritt, fryktløst og representativt, ville de uten tvil frabe seg å bli isolert fra de hvite og fra hverandre i etniske grupper. De ville si fra at de ikke ønsket å utvikle seg etter påtvungne «egne linjer». Deres ønske er å bli tatt opp i den vestlige kulturkrets, prøve alt og beholde det gode. Den tilmålte frihet som apartheid kan gi, mister sin tiltrekning straks noen får øye på en frihet av høyere orden.

For å kunne vurdere apartheid rett bør en ha for seg en bakgrunn av fakta som viser noe av dimensjonene i Sør-Afrikas raseproblem, fakta som viser hvor håpløst vanskelig alt må forbli så lenge menneskene sorteres og behandles forskjellig ettersom de hører til den ene eller andre rasegruppe.

Befolkningens sammensetning og de etniske gruppers relative størrelse kan gi grunn til ettertanke. Statistikken er fra «Official Year-book of the Union of South Africa» og gir tallene fra 1957.

Hvite	2 957 000
Innfødte (bantu)	9 460 000
Indere	431 000
Fargede (blandingsrase)	1 319 000
Sum	14 167 000

Vi bør også se vel etter hvordan de sorte er fordelt på byene, hvites landdistrikter og på reservatene:

	Sum	Byene	Hvites landdistrikter	Afrikanske områder
Bantu:	9 500 000	2 622 872	3 261 227	3 651 830
Prosentsats		27,51	34,2	38,29

Etter «Loven til fremme av bantu selvstyre 1959» og regjeringens forklaringer skal de sorte grupperes i 8 «nasjonale enheter»: xhosa, zulu, nord-sotho, sør-sotho, tshwana, swazi, venda og tsonga. De skal bo i 5 «bantu hjemland», og alle bantuene skal på en måte høre til der, — også de 61,7 % som i all overskuelig fremtid kommer til å bo utenfor deres nasjonale hjemland, skal forankres der, kulturelt og politisk.

Fem hvite generalkommisjonærer skal presidere over de fem bantuterritorier, populært kalt Bantustans. Disse hvite embedsmenn er det som skal lede utviklingen, forklare regjeringens politikk for bantuene, danne bindeleddet mellom bantuene og de hvites parlament, hvor de nå har mistet den indirekte representasjon som hittil har gjort en meget verdifull innsats for dem. Generalkommisjonærene skal videre føre et slags tilsyn med dem av deres bantuer som faktisk bor permanent i byene (2,6 mill.), men nå i teorien er utskiftbare, hvordan nå det kan forstås for alvor. De vel 3 mill. bantuer som bor på hvitt farmland, planlegges der foreløpig lite for, — de er nærmest stavnsbundne husmenn, gårdsarbeidere og tjenere for hvite.

Spør vi etter hvilket mål «separate development» sikter på, eller ber vi om en definisjon av den uavhengighet som Bantustans skal få, må vi enda en tid nøye oss med alminnelige betydninger i forskjellige retninger. Dr. W. M. Eiselen, apartheidarkitekt og nyutnevnt generalkommisjonær for et Bantustan, uttalte i 1959 at den europeiske formynder ikke vil gi dem virkelig suverenitet. D. C. C. de Wet Nel, minister for «Bantu Administration and Development», har samme syn. Derimot har utenriksministeren, dr. E. Louw uttalt («Natal Mercury» 16.5.60) at bantu-områdene skal bli selvstyrte stater, som skal nå fram til full og uavhengig «nationhood».

De mest idealistisk sinnede apartheidforkjempere, lederne i «South African Bureau of Racial Affairs» (S.A.B.R.A.) og i Den hollandsk reformerte kirke, holder urokkelig fast på at bantuene må bli virkelig suverene i sine nasjonale hjem, uansett omkostningene.

I dr. Malan's statsministertid var der en tydelig spenning mel-

lom utopisk apartheid-idealisme og regjeringens realpolitikk, som begrenset seg til det praktisk mulige. Dr. H. F. Verwoerd, ekstremisten, gir idealistene rett, får deres fulle støtte, — og lar dem så få god tid til å gjette når de virkelig idealistiske tiltak skal settes i verk. Slik står det for eksempel med ervervelsen av de uhyre landområder som omsider må legges til reservatene om de skal bli noenlunde tilstrekkelig store til å være nasjonale hjem for, la oss si, halvparten av bantuene. Idealistene mener at de hvite må sette betydelig kapital inn for å utvikle kultur, jordbruk, handel og industri for reservat-bantuene. Regjeringen tar derimot fatt på å opprette «grenseindustri» utenfor reservatene.

Apartheid og geografi

Apartheid er et ideologisk begrep, som etter det vi alt har sett, forutsetter en territorial atskillelse av rasene. Dette geografiske målet er imidlertid kommet altfor meget i skyggen for de små, nære mål som var så meget lettere og billigere å nå. Apartheid på arbeidsplassene sørger for at de hvite alltid er overordnede, og den beskytter dem mot konkurranse fra bantuer, fargede og indere. Apartheid på tog, buss, hoteller, restauranter, teater, kino og badestrender minsker mulighetene for ubehagelig kontakt med andre raser. Det eneste offentlige sted i Durban der hvite og sorte kunne sitte sammen over en kopp te, er blitt stengt.

Restriksjonene øker stadig i antall, og det betenkelige i situasjonen er at idealismen går tapt, og at de hvite nøyer seg med å utøve sitt «baaskap». S.A.B.R.A.-idealistene beklager dette sterkt, og kaller på motet og offerviljen som må til for å gjennomføre geografisk apartheid. J. H. Coetze, professor i innfødt administrasjon og sosial antropologi, skrev nylig: «Man må skape en situasjon som gir fullt utløp for bantugruppenes politiske ambisjoner uten å prisgi de engelsk- og afrikaans-talende sørafrikaneres nasjonale uavhengighet. Det eneste svar på dette problem ligger i idéen «separate development», som jeg liker å kalle den: et system med vertikal apartheid: To distinkte folke-

grupper bor som uavhengige nasjoner, politisk og territorielt atskilt («apart») under hver sin regjering, som det er tilfellet overalt ellers i verden. — De hvite har valget mellom to muligheter, enten å beholde uforandret og ubeskåret det «hvite» sør-afrikanske territorium, med vissheten om at de før eller senere vil miste den politiske kontroll, eller også må de sikre sin nasjonal-politiske uavhengighet i et mindre, men hvitt Sør-Afrika.»

Tomlinson-kommisjonen 1955 var dristig nok til å foreslå en slik geografisk reduksjon av de hvites områder ved å «konsolidere» de innfødtes reservater. Dette forslaget må sies å være fantastisk, fordi det ikke er ledsaget av noen beregning av omkostninger eller av de utallige alvorlige konsekvenser. En har simpelthen bare med en tilfeldig blyantskisse å gjøre, og en alminnelig nøktern iakttaker vil vel mene at det hele er over evne. Regjeringen har da også behandlet forslaget som altfor varm grøt, og lar seg ikke lokke eller true til å si om Bantustans vil se ut som på skissen.

Professor E. H. Brookes etterlyser i en artikkel med tittelen «False Gods» et kart over de nære og de endelige mål for apartheid, og sier at intet studium av apartheid er mulig uten et slikt kart, «uten en klar uttalelse om Bantustans endelige politiske status og de skritt som fører fram til den, uten en klar uttalelse om sammensetningen av arbeidsstyrken i de hvite områder i nær og fjern fremtid. Hvis det innvendes at det er å legge planer et århundre i forveien, så er svaret at apartheid tydelig nok går på fremtiden, uten å se fakta i øynene. Hvis vi, på den annen side, skal la være å legge planer for fremtiden og går ett skritt ad gangen, kan vi ikke lenger forsvare den nåværende urettferdige apartheid ved å male et bilde av fremtiden. Men vi må her og nå la veien diktere målet.»

Det som er skjedd i løpet av de 12 år apartheidnyordningen har vært i gang, er dog dessverre at de hypotetiske, udefinerte Bantustans, med deres spesielle frihet og fordeler, brukes som grunn til å frata bantuene det håp de hadde om å få bedre kår, mer rettsbeskyttelse og flere politiske rettigheter i det store

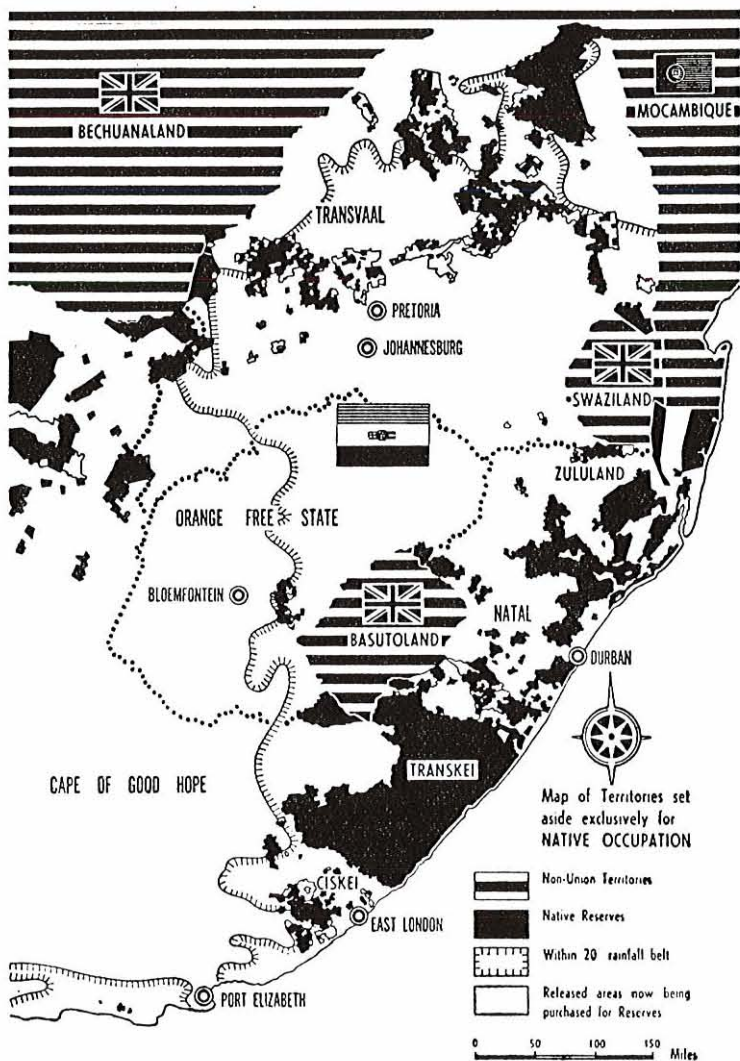
Sør-Afrika som de mener de har en aksje i, sammen med hvite og andre raser.

La oss se nærmere på de eksisterende reservater, for å bedømme deres sjanser til å bli Bantustan-stater. De er stort sett meget spredte områder, og på kartet danner de en kurve som følger østkysten fra Great Fish River i Kapp-provinsen opp til Swaziland og Sør-Rhodesias grense. Derfra fortsetter de som et belte innenfor Transvaals grense mot Bechuanaland.

Reservatene er avgjort ikke blitt til som kjerner for fremtidige statsdannelser. De minner en mest av alt om at de er «lommer» som er blitt igjen etter de hvites landnåm. Dessuten må en innvende at disse spredte reservater, som tilsammen ikke utgjør mer enn 144 000 km² eller 11,9 % av Sør-Afrikas flateinnhold, ikke har dimensjoner eller bæreevne som gjør dem skikket til å være nasjonale hjem for bantuene.

Reservatene har hatt og har fremdeles sin berettigelse, da de gir midlertidig beskyttelse for kulturelt og teknisk primitive folk mot overlegne hvite konkurrenter. Men der er ingen grunn til å hevde at reservatenes beliggenhet og geografiske beskaffenhet gjør dem til økonomiske enheter i noen som helst forstand. Hvis de blir konsolidert, blir vel stillingen gunstigere? Neppe, — blant annet fordi de ikke kan konsolideres uten å lemleste den provins de ligger i. Og tenker en på den politiske side av saken, må en si at det er svært usannsynlig at hvite velgere vil gi en regjering mandat til å overføre så kolossale landområder at der oppstår stater som svarer til sitt navn i en eller annen henseende.

En innvending til mot Tomlinson-kommisjonens konsolideringsskisse er at den regner med at de britiske protektorater Basutoland og Swaziland kan trekkes inn i Bantustans i sør og øst, mens de prosjekterte Bantustans i nordvest virker geografisk meningsløse, unntatt som annekser til Bechuanaland protektorat. Brittene har tatt bestemt avstand fra Sør-Afrikas apartheid, og det taler ikke til fordel for drømmen om å få mer land dratt inn i bildet utenfra. Protektoratene har en mer lovent politisk fremtid enn den som tildeles Bantustans.

Fra «South African Quiz», State Information Office, Union of South Africa

Det kan slås fast at Bantustan-løsningen av raseproblemet i beste fall ville bli av noen verdi for en brøkdell av bantuenene. Planen overser videre 431 000 indere og 1,3 mill. fargede som ikke får seg tildelt områder til statsdannelser og heller ikke får borgerrett med de hvite i den eksisterende stat.

Geografiens votum må bli et avgjort nei til Bantustan-apartheid.

Apartheid og logikk

Når utlendinger kritiserer apartheid, får de ofte høre at de ikke er kompetente, enten fordi de ikke kjenner forholdene godt nok, eller også fordi de er forutinntatt så de ikke vurderer helt saklig. Slike innvendinger bør enhver være villig til å ta opp til prøvelse.

Men — på den annen side — når sørafrikanerne argumenterer for apartheid, kan den som kommer fra et annet miljø, lett høre at der er visse eiendommeligheter ved den logikk som går sammen med apartheid. Noe av det første vi legger merke til, er en påfallende forenkling av problemstillingen. En fremstående boer, forretningsmann M. S. Louw, i samarbeide med professor J. L. Sadie ved Stellenbosch universitet, behandler for eksempel «The Dynamics of Separate Development» i en artikkel i «South Africa, The Road Ahead». De stiller opp disse alternativer: A «laissez faire» (som er mistenkelig i og med merkelappen!), B «positiv apartheid» (som dessuten også er «dynamisk»). Med respektabel sakkyndighet går de løs på de industrielle og økonomiske problemer. Det er A mot B-skjemaet som ødelegger det ellers gode inntrykk. Med et slikt skjema for tenkningen er resultatet gitt på forhånd.

Vi møter også skjemaet A integrasjon eller assimilasjon, og B segregasjon (apartheid). A kan konstrueres til å bety oppmuntring til raseblanding i stor stil, «bastardisering» av rasene. Videre kan A fremstilles som fall fra europeisk kulturnivå og forrederi av dets idealer. Hvis valget står mellom A og B, må en selvsagt velge det siste, som tar vare på den hvite rases renhet og på hvit sivilisasjon. Integregasjon eller assimilasjon gis et negativt, skremmende innhold, og tankene tillater seg å se bort fra

at disse begrepene kan defineres på en meget mer aktverdig måte. Den ser også bort fra at andre rasegrupper kan være vel så interessert som de hvite i å bevare sin identitet. Tanken ser også bort fra at rasegruppene økonomiske interesser alt er så integrert, og at tendensen til fortsatt integrasjon er så sterk, at ingen politisk innflytelse kan reversere den (sml. «Fagan Report»). Det er logisk uforsvarlig å la være å ta hensyn til de fakta som taler til fordel for A, samtidig som en bortforklarer de store svakheter ved standpunktet B. Vi er vitne til en inn-snevring av synskretsen. Selvsuggestion avsetter logikken.

Et annet eksempel på innsnevring av synskretsen er det at apartheid-tilhengerne alltid tenker i grupper og gruppe-interesser med en selvfølgelighet som utelukker andre synspunkter, som Cecil Rhodes' kjente: «Like rettigheter for alle siviliserte mennesker», for bare å nevne en mulighet. Det rasebestemte og gruppebestemte ved sør-afrikansk tenkning kom dr. van der Ross inn på under en internasjonal konferanse av pedagoger som ble holdt i Durban i fjor («Natal Mercury» 13.7.60). «Fra det øyeblikk en sør-afrikaner åpner øynene, blir han ført inn i noe som faktisk ikke bare er et klassesamfunn, men et kastesamfunn. Og som han vokser opp, vil han se mer og mer av hvordan ikke-hvite behandles annerledes enn den som er av hans egen hudfarge. Vi har produsert folk hvis tenkning er i høy grad rasemessig bestemt.»

Karakteristiske brist i logikken finner en i «Report of the Commission on Native Education 1949—51», en av de første offisielle kilder til kunnskap om planmessig apartheid. Der forutsettes først at de innfødte (eller bantuene) er en «uavhengig rase» med visse iboende rase-egenskaper og karakteristiske anlegg som skulle gjøre det nødvendig å modifisere undervisningsvesenet for dem med hensyn til innhold og form. I rapporten leser vi så at bevismaterialet var «of a very contradictory nature». Kommisjonen fant ikke noe bevis for at bantuene ikke kunne dra fordel av vanlig oppdragelse og utdanning, og heller ikke for at de var så forskjellige fra andre folkegrupper at en av slike grunner måtte kreve en spesiell slags oppdragelse for dem. Like-

vel gjør den samme kommisjonen nøyaktig det som regjeringen — og gruppen — ventet at den skulle gjøre: Den behandler bantuene som om de var så forskjellige fra andre mennesker at de måtte ha et isolert undervisningsvesen, avmålt etter deres særbehov. Lojalitet mot den politiske og rasebestemte gruppe fikk overtaket over herrenes høye kvalifikasjoner.

Den såkalte «Tomlinson Report» (1955) er apartheid-ideologiens hovedverk til dato. Den gir enda et eksempel på den samme logiske sirkelgang som ser ut til å være den vanlige fallgrube i apartheidkretser. Kommisjonen mener til å begynne med (akkurat som sine oppdragsgivere) at Sør-Afrikas bantuer må utskilles som «socio-økonomiske enheter». Der er imidlertid i hele situasjonen intet som tenderer hen imot slike enheter, bortsett fra den apartheid-ideologi som her for første gang i historien skal utarbeides i alle sine konsekvenser — og rettfærdiggjøres.

En av forgrunnsskikkelsene i «South African Institute of Race Relations», D. Molteno, sier i et av instituttets skrifter at den nevnte rapport er et uvitenskapelig dokument. «Etter en oversikt over fordelingen av bantufolket etter arbeidssteder og bosteder forfaller forfatterne til ideologi. De er stillet overfor valget mellom å opprettholde europernes og de sortes identitet (d. v. s. apartheid) på den ene side, og kulturell og biologisk sammen-smeltning på den annen side. De sier at europeerne ønsker det førstnevnte og ikke det sistnevnte. Derfor er førstnevnte alternativ den eneste mulige politikk. Derfor må også hvilke som helst resultat de kommer til, og tilsvarende råd som de gir, passe inn med en slik politikk, uansett fakta, tall, tendenser, menneskelig natur eller historisk særpreg.»

De indre motsigelser i apartheidsystemet er en sak for seg: Bantuene skal utvikle seg «etter sine egne linjer» til å bli siviliserte, kristne, fredelige, livsdyktige mennesker. Men bantuene selv vet overhodet ikke hva disse linjer står for, og de burde vel få en sjanse til selv å finne sin linje nå i disse revolusjonerende tider i Afrika. De «linjer» som særpreger det gamle, uberørte bantusamfunnet er blant annet hedensk religion (fedre- eller åndedyrkelse), magi, trolldom, stammefeider, og så en nesten

halvnomadisk livsform med masse kyr som de kan drive fritt over store vidder.

De som anbefaler eller tvinger bantuene til å utvikle seg isolert etter «egne linjer», peker i grunnen i to motsatte retninger på samme tid. Og det var da *ledelse* bantuene skulle ha. Det trenges dessuten ingen apartheid for å ta vare på verdifulle nasjonale tradisjoner som finnes i ethvert folk. Men apartheid trenger begrepet «egne linjer» — hvis nemlig Sør-Afrikas folkegrupper gikk etter felles linjer og fikk mer av felles kultur og idealer, ville apartheid bli meningsløs.

Apartheid og psykologi

Apartheid er en diktert politikk. Bantuene som gruppe ansees som umyndige, og de hvite formyndere har derfor ikke følt seg forpliktet til å be om deres samtykke når de utformet apartheid-teorien og vedtok apartheid-lovene. Makthaverne er bestemt på å se sine planer realisert med eller uten de umyndiges velvillige medvirkning. Det er en fordel å ha makten, men for en kritisk iakttaker ser det ut som om apartheid presenterer et psykologisk problem som er viktigere enn maktproblemet. Det er en minoritet som holder på å nyordne eksistensen for en vel tre ganger så stor majoritet. Uten at denne bantumajoritet har tillit til de styrende, aksepterer deres autoritet og samarbeider med dem på apartheidlinjen, står hele politikken for fall.

Regjeringen later til å være oppmerksom på det psykologiske problem, og gir folket inntrykk av at den behersker situasjonen, kjenner sine bantuer og har tilfredsstillende kontakt med dem. Deres bilde av stillingen er stort sett dette: Bantuene er lovlige og villige til å samarbeide om opprettelsen av Bantustans. Uheldigvis finnes der bantuer som er imot apartheid, liberalister, kommunister og uansvarlige individer, — dog skal de være forholdsvis få. Noen er oppviglere, og dem kan politiet og rettsvesenet ta seg av etter hvert. En annen kategori er de som på grunn av feilaktig oppdragelse under kristen misjon har fått den urimelige forestilling at de hører til og skal regnes med av de

hvite som medarbeider på en felles fremtid. Slike misforhold kan «Bantu Education» rette på. En apartheidfientlig presse er ansvarlig for meget av den sporadiske motstand mot nyordningen. Men de som forkvakler de sortes begreper, kan settes ut av spillet, pressen kan disiplineres og nyheter sensureres. Pressen er bl. a. blitt nektet adgang til å skaffe seg nyheter direkte fra Pondoland, hvor der har vært uroligheter med hyttebrenning og drap i forbindelse med opprettelsen av det første territoriale Bantustan. Alle nyheter derfra skal sendes ut gjennom general-kommissjonærens kontor.

Regjeringen regner med at den saklige opplysningstjeneste fra statens informasjonsdepartement vil gjøre seg mer og mer gjeldende. Et månedsskrift som utgis for hvert av de fremtidige Bantustans, inneholder det vesentligste av det folk trenger å vite om fordelene ved apartheid.

Optimismen fikk et karakteristisk uttrykk da ministeren for «Bantu Administration and Development» talte ved etableringen av kretsen «Inkanyezi» (d. v. s. stjernen) i zuluernes Bantustan. Der var megen propaganda mot regjeringens selvstyreplaner for bantuene, sa han, og sammenlignet den med grumset eller giftig vann som ingen burde drikke. Derimot skulle de komme til regjeringen og spørre, — der ville de få drikke sannhetens klare vann direkte fra kilden. Andre statsmenn hadde vel ikke uttalt seg fullt så naivt, men hva om hele Bantustanprosjektet hviler på den forutsetning at bantuenes psyke virkelig er slik som ministeren så den?

Sør-Afrika er ikke bare et Europa en miniature, det er en del av Afrika, der et par hundre millioner besluttsomt (vist eller uvist) rister av seg alt som minner om underordning under hvite. Negrer og bantuer er ikke lenger psykologisk disponert til å ta i mot diktat fra den hvite mann. Stundom avslår de også samarbeid med ham i «partnership» (sml. Rhodesias problemer), — et tilbud som ville ha vært strålende bare for få år siden. Hva vil så sjansen være, under slike «ugunstige» forhold, til at Sør-Afrikas bantuer skulle la seg forme av den hvite mann og være villig til å drikke bare av hans kilde? Vil de i

god, gammeldags regi la seg råde av en hvit generalkommisjoner som også faderlig skal ta vare på deres beste interesser utad? (Tilgi at en føler seg fristet til å tenke på fantomet i de dype skoger!)

Det er et gjennomgående trekk ved apartheids-strategien at den opererer med et bantufolk som har mindre av ambisjoner og dømmekraft enn hvite. På det lokale plan rundt om i reservatene har embetsmenn et svare strev med å prøve å overbevise høvdingen og deres rådmenn om at de bør gå med på selvstyre etter «Bantu Authorities» mønster. Der er stor skepsis. Neppe fordi bantuene ikke forstår sitt eget beste og ikke gjerne vil styre sine egne affærer i reservatene. Det de har imot, er nettopp isolasjonstendensene som ligger bakom tilbudene de får. Mange mener også at de begrensede rettigheter de får innen stammens område, er ment som erstatning for mer demokratiske rettigheter i det store Sør-Afrika.

Dannede bantuer med litt oversikt tror ikke at Bantustans vil bli aktet for annet enn reservater for innfødte. Og det er vanskelig å overbevise dem om at der skal bli slik en verdig sameksistens mellom Bantustans og de hvite provinser. De ser jo for eksempel hvordan bantu-undervisningsdepartementet slår av på høflighetskravene overfor bantuene. For en tid siden ble det sendt ut en instruks om at bantuer ikke skal tituleres «Mr.», «Mrs.», «Miss». i offisiell korrespondanse. Der skal brukes bantutitler, selv om brevene er på engelsk eller afrikaans. Lederen av bantu-undervisningsdepartementet, W. A. Maree, sendte i 1959 ut beskjed om at hvite tjenestemenn ikke skulle ta bantuer i hånden.

Utsikten til at det psykologiske felttog for apartheid skal lykkes, er visst ganske små. Tegn tyder på at det heller går mot en avgjørende tillitskrise. De tragiske begivenheter i Sharpeville og Langa og andre steder som ledet til den langvarige unntakstilstand, kan vi ikke gå inn på her. En juridisk kommisjon har tatt opp forhør og skal bedømme det som skjedde. Ett er dog klart for de fleste: psykologisk sett er det et risikabelt eksperiment å konsentrere titusener eller hundretusener av bantuer i store boligbyer, uten å gi dem borgeransvar og borger-

rettigheter. Det er ikke nok for bantuenene i byen bare å arbeide for hvite om dagen og bo for seg selv om natten. De må høre til i et virkelig samfunn. Nå styres de ovenfra etter lover som de ingen del har i, og som stundom kommer i konflikt med deres rettsbevissthet. Hvis de også fortsatt skal nektes noe så elementært som rett til varig og trygg hjemstavn i byen, mangler forutsetningene for fred og forståelse mellom rasegruppene.

Apartheid og etikk

Etiske vurderinger er alt blitt ført inn i det foregående. Likevel er det umaken verdt å se mer på apartheids forhold til etiske normer. Det må være et etisk krav at denne politikk må fordømmes, dersom den ikke er etisk vel begrunnet. Til å forsvare apartheid trengs der mer enn å avstå aldri så store og fine landområder for Bantustans, der trengs mer enn logisk konsekvens, der trengs mer enn de påståtte gode sjanser til å sikre seg bantuenes medvirkning. Dersom apartheid står i motsetning til den kristne etikk, og dermed til de elementære menneskerettigheter, må en helt annen løsning finnes.

Hos dem som kjemper for apartheid, ser det ikke ut til å være store etiske betenkeligheter, tvertimot sier de at deres politikk er mer etisk høyverdige enn alle de andre løsninger som bys fram. Den skal være mer etisk forsvarlig enn Det forente partis nokså nølende status quo, som betyr «permanent domination». Den skal være overlegen i forhold til de progressives politikk som gradvis vil forbedre de ikke-hvites kår innenfor rammen av det bestående samfunn, fordi slike planer bare tenner håp som ikke oppfylles. Den liberale løsning av raseproblemet regnes som håpløst livsfjern, og dertil bent fram uforskammet overfor bærerene av hvit kultur og hvite rase-egenskaper.

Det som skal gi apartheid dens etiske fortrinn, er at den imøtekommer bantuenes frihetstrang. Professor C. W. Kiewiet vurderer denne innstilling slik («Anatomy»s. 42): «Der er ikke noe bevisst hykleri i den uttalelse en ofte kan høre at apartheid først av alt er en emansipasjonsbevegelse. Boeren har også

strevet for å bevare sitt språk og sin kultur, for å vinne frihet og verdighet i sitt eget land. Og på samme måte er det sikkert et kristent og verdig formål å lede den innfødte slik at han bevarer sitt eget språk og utvikler sin kultur, bygger sine egne institusjoner, og fremfor alt slipper bort fra sin ulykkelige og underlegne stilling i et fremmed samfunn. I hans eget hjemland, atskilt fra den hvite manns verden, vil der ikke være pass eller unntakstilstand, ingen sosiale fornærmelser, ingen nattlige politirassiaer og arrestasjoner. Apartheid gir et strålende bilde av frigjøring og fremgang, som er en frukt av den hvite manns visdom og selvoppoffrelse.» — Forbausende? Ikke når en husker på at de som vurderer apartheid så høyt, nekter å godta at Sør-Afrika er noe annet enn et hvitt land.

Det er ett av de svake punkter i apartheidetikken at de hvite tillates å si «fritt for» dette landet, det er først og fremst deres arv, selv om de er i mindretall. — De hvite er herrefolk, med rett og plikt til å bestemme. Samtidig med denne hvite selvbevissthet gjør frykten for den store sorte masse seg gjeldende og hjelper til å idealisere den rene egoisme som sier: Først meg selv, og så meg selv og så min neste, — dersom det er til mitt eget beste.

Idealiserings-prosessen avspeiles ganske klart i titlene på viktige apartheidlover. Tingene kalles ikke ved sitt eget hverdagslige eller hårde navn, men omskrives evfemistisk slik at en nesten må beundre kunsten. Den lov som stengte døren for bantuenes deltakelse i Sør-Afrikas politiske liv, heter: «Promotion of Bantu Self Government Act». Den som stengte dem ute fra venterom på jernbanen, heter «Reservation of Separate Amenities Act». Den som stengte dem ute fra de egentlige universiteter og åpnet for apartheid-stammeuniversiteter, heter «Extension of University Education Act».

Til slutt blir hele saken så grei at apartheid blir målestokken som politiske tiltak bedømmes etter. Det som fremmer apartheid, er godt; det som hindrer den, er ondt. «De som motarbeider apartheid, skal ødelegges,» sa de Wet Nel i en tale på Eshowe.

En betenkelig bivirkning av apartheid (og hele den tradisjonelle rasepolitikk med) er at den i det lange løp må bryte ned

noe av de hvites moral. Samvittigheten blir splittet, fordi den skal reagere fint overfor rasefeller og grovt overfor andre, — hvite må behandles som enkeltindivider, mens de sorte behandles som gruppe. Det sorte individ har derfor bare en begrenset mulighet for å bli tatt hensyn til. Er politikken overfor gruppen rett, må individet lide. Ja hele gruppen må også finne seg i å lide helt til apartheid-revolusjonen har forandret samfunnsstrukturen.

Klassifiseringen av alle etter rasetilhørighet gir såre eksempler på at mennesker påføres store lidelser for en fiks idé skyld. S.A.I.R.R.s «Fact Paper, Race Classification in S.A.» retter skarpe søkelys inn i et mørke av tankeløshet og ubarmhjertighet på dette felt.

Skarpe advarsler og sindige råd lyder fra mange betydelige menn og kvinner i dag. «I vår tenkning må der ikke være rom for et la oss gjøre det onde for at godt kan komme derav», skriver E. H. Brookes. «Veien i en situasjon som vår må være å ta en rekke skritt, hvert og ett rettferdig i seg selv, så hvert av dem kan virke inn på fremtiden. Og hvert følgende valg må gjøres i en ny og bedre sammenheng. Vi må ikke la være å gjøre godt fordi vi frykter konsekvensene. For eksempel må vi ikke stenge døren til våre universiteter for menn av en annen hudfarge enn vår (noe som er en helt opplagt urettferdighet), fordi kanskje dette skritt kunne komme til å innby til giftermål en gang i fremtiden, tvers over rasegrensen. Hvis vi gjør galt med våre universiteter, gjør vi galt, og vi er ikke engang sikker på om der ikke vil bli mer raseblanding under apartheid enn under integrasjon.»

Sammen med C. W. de Kiewiet vil vi håpe at der «kommer en virkelig sinnsforandring, en radikalt ny ånd inn i rasekonflikten, slik at Sør-Afrika kan gi verden et lysende eksempel på samarbeide mellom menneskeraser.»

Apartheid — teologi og misjon

Hva har apartheid og kristen teologi med hverandre å gjøre? Er de ikke polære motsetninger? Det er de, for apartheid sprin-

ger fra andre kilder enn bibel og teologi, den er snarere en eksponent for menneskers egenkjærlighet og deres tilsidesettelse av Guds ord og bud for deres egen vedtekts skyld. Den hellige allmannelige kristne kirke, dens teologer og forkynnere er enig i dette, bortsett fra de hollandsk reformerte kirker i Sør-Afrika, som i og med sin avvikende innstilling har ydet et merkelig bidrag til eksegetisk, dogmatisk og praktisk teologi.

Et typisk eksempel på apartheid-teologi har vi i «Mission Policy of the Federated Dutch Reformed Churches of South Africa» (se «Christian Principles» 1953). Der leser vi: «Den formynderpolitikk som praktiseres nå, må gradvis utvikle seg til en politikk som sikter på fullstendig uavhengighet og selvbestemmelse for den fargede og den innfødte i hans eget samfunn, skole og kirke. Den hollandsk reformerte kirke anser all segregasjon som et middel til å fremme liv og uavhengighet. Kirken ønsker at de ikke-europeiske grupper av samfunnet skal få del i fruktene av kristen sivilisasjon og evangeliets velsignelse.» «Den innfødte og den fargede må hjelpes til å utvikle seg til kristne nasjoner med selvrespekt. Ved å hjelpe seg selv og særlig ved å praktisere selvkontroll, ved sitt eget initiativ og utholdenhet, må de utvikle deres eget økonomiske samarbeide atskilt fra europeerne.»

I 1956 uttalte Den hollandsk reformerte kirke seg igjen om raseproblemet. Den dømte hårdt mange former for rasediskriminering og hevdet menneskehetens samhörighet. På den annen side møter vi ganske fatalistiske utsagn som lar en ane at eksisterende forskjeller og over- og underordningsforhold er villet og sanksjonert av Gud. Størst skuffelse volder dette fri-brev til apartheidpolitikkerne: «På grunn av faren for å bli oppslukt av et tallmessig sterkere hedenskap som kunne få den europeiske sivilisasjon til å miste sin åndelige og kulturelle arv, har de hollandsk reformerte kirker i Sør-Afrika ikke nølt med å advare mot integrasjon av europeiske og ikke-hvite raser.»

En teolog som dr. C. L. Brink, leder av den hollandsk reformerte misjonskirke i Transvaal, kom inn på apartheid under en kirkekonferanse i Pretoria 1953, og mente å påvise at Gud ville

apartheid. Han skilte jo mellom mørke og lys, mellom hav og tørt land, skapte dyr etter deres slags, skapte mann og kvinne osv. Men historien om Babels tårn i 1. Mosebok 11. 6—8 skulle visstnok bevise at Gud mente de forskjellige nasjoner og raser skulle leve mest mulig atskilt og ikke ha for meget med hverandre å gjøre.

Den hollandsk reformerte kirkes raseteologi er et meget lokalt fenomen i den kristne kirke. Den stammer fra en forholdsvis liten folkegruppe med sterke isolasjonstendenser, den er boerfolkets reaksjon på en bestemt situasjon i Sør-Afrika. Kirken i Holland har ikke gitt apartheidsteologene noen støtte.

Spørsmålet om hvilken rolle kalvinismen har spilt for utformingen av den eiendommelige apartheidsteologi, kunne være verd et studium. De Kiewiet sier dette: «Boernes egne sterke frihetlære var strengt begrenset til dem selv, og de hadde intet ansvar for å ta de innfødte med i den. Mennesker kunne ikke gi et håp som Gud hadde nektet å gi. Siden ikke alle mennesker var like for Gud, kunne de ikke være like seg imellom.»

Der kan nok være grunn til å hevde at både ekstrem kalvinisme, innflytelse fra kolonialpolitiske idéer og fra tysk-nasjonalistiske raseteorier hver har ydet sine bidrag til apartheidsteologien og til boernes raseteorier i det hele. Det er ikke lett å avgjøre om apartheidboerne er israelitter på vandring under Guds ledelse, eller om de er ariere med en medfødt rett og plikt til å herske over mindre vel utstyrte medmennesker av andre raser.

Et lyspunkt i den situasjon som er skildret her, er at menn innen Den hollandsk reformerte kirke nå står fram og kritiserer apartheidsteologien. Ben Maree, professor i kirkehistorie i Pretoria, sier i «*South Africa, The Road Ahead*»: «Vi må vokte oss for den tendensen mange kristne har, til å hevde at Gud ved Babel delte menneskeheten i nasjoner og raser, og at vi har forpliktelse til å representere disse gudgitte oppdelinger, og at endog i dag all raseblanding er mot Guds vilje. — Babel var ikke Guds siste ord. Kristus ble født, Gud ble kjød og tok bolig iblant oss. — I Kristus faller alle grenser bort. Dette betyr ikke at der ikke lenger er noen differensiering i Kristus. Men differensiering er noe annet enn isolasjon.»

Bortsett fra boerkirkene har alle kirker tatt avstand fra apartheid, mer eller mindre klart, — de katolske for seg, og de protestantiske kirker noen ganger hver for seg og noen ganger gjennom Sør-Afrikas kristne råd, som i 1957 offentliggjorde dette vedtak: «gjennomføring av tvungen apartheid på hvilket som helst livsområde betyr ulydighet mot Guds lov og motsies av vår Herre Jesu Kristi lære.» (Det norske misjonsselskap — NMS — var representert i rådsmøtet.)

Det kan vel ha interesse å høre hvordan lutherske misjoner har reagert på rasepolitikken her ute. I 1958 vedtok N.M.Ss misjonærkonferanse resolusjoner som blant annet gikk ut på at vi hadde plikt til å si tydelig fra når det gjelder samfunnslover som på en urettferdig måte griper inn i en eller flere folkegruppers sosiale og økonomiske forhold og setter dem i en særklasse. Vi tenkte da på «Group Areas Act», manøvrering med de fargedes stemmerett, utilfredsstillende innfødt representasjon i landets styre og lovforslaget om særskilte bantu-universiteter. De samarbeidende lutherske misjoner i Natal diskuterte politisk ansvar, men nådde ikke fram til noen fellesnevner som kunne offentliggjøres, ikke minst fordi et par tyske misjonsselskap var svært forsiktig innstilt. Det syn N.M.S. har samlet seg om, ble i fjor offentliggjort i Norsk Misjonstidende og i en del dagsaviser.

Siden den gang har det vært aktuelt å ta stilling til en oppsiktvekkende henvendelse til misjonsselskapene fra sekretæren for «Bantu Administration and Development». Pointet i brevet var at departementet så med velvilje på at bantuene ble gitt mer og mer ansvar innen kirkene, — det var i overensstemmelse med departementets politikk. Men så blir det antydning at en må passe på at bantuer ikke kommer til å bli overordnede for hvite. I N.M.S. vedtok vi å svare slik: «Dette misjonsselskap (d. v. s. konferansen) ser ikke behovet for å ta forsiktighetsregler av den art som brevet fra Bantu Adm. and Dev. Dept. antyder. Vi følger de prinsipper som er lagt ned i Det nye testamente og i den universelle kirkes og den lutherske kirkes læreutsagn, som ikke forutsetter, og heller ikke tillater, diskriminering av rasemessige grunner. —

Vi håper oppriktig at Deres Departement ikke underforstår at der eksisterer forordninger — eller at man overveier å utferdige slike forordninger — som måtte gripe inn i kirkens frihet i indre saker, eller som måtte hindre den i å følge en fremgangsmåte som er nitten hundre år gammel.»

Svaret ble dog ikke sendt i denne form, fordi de lutherske misjoner skulle svare under ett. Felles-svaret ble noe avsvekket, og noe indirekte i formen, noe som knapt var en fordel, da også de hollandsk reformerte kan komme med mer alminnelige prinsipielle uttalelser, mens deres egentlige holdning i praksis er svært forskjellig fra vår. Det avsnitt i vårt felles-svar som berører det prinsipielle, er klart og godt så langt det går: «Som lutheranere tror vi at der er en hellig universell og apostolisk kirke, bestående av alle dem i enhver tidsalder som er blitt forenet med Jesus Kristus ved tro på ham, er blitt døpt til hans navn og lever i fullt samfunn med ham. Vår kirke er enig i den lære at kirken er universell og at den er et samfunn av personer av alle raser, og derfor tror vi at kirkens enhet går ut over alle rase- og fargegrenser (Gal. 3. 28).»

Venner av misjonen, som er enig i N.M.S.s syn på rasespørsmålet, spør stundom, — og de har rett til å spørre — om vårt syn er kjent her ute. Til det kan vi svare at både myndighetene og folket vet hvor vi står. Regjeringen regner oss sikkert som såvidt tålte motstandere av apartheid. Det hvite publikum ser i alminnelighet på misjonærene som velmenende talsmenn for de sorte, — men vi skal være temmelig livsfjerne, og etter manges mening gjør vi oss skyldige i «å skjemme bort de innfødte».

Dagspressen inneholder sjelden innlegg fra misjonærer. Men av og til kan en føle seg kalt til å si fra, som når en teolog priser apartheid og støtter den med tvilsomme betraktninger ut fra fortellingen om Babels tårn. I Natal Mercury skrev undertegnede et svar, og pekte på at argumentasjonen, som ble til fordel for apartheid, var meget ensidig: «Konklusjonen som byr seg er at de gudgitte ulikheter mellom menneskene svarer vel til den menneskelagede apartheid. Og det må vel være litt for meget av en oppmuntring å gi politikere som gjentatte ganger

har tilstått at de i første rekke mener å ta vare på sin egen rasegruppes interesse. — Et spørsmål i den forbindelse: Hva mener egentlig en teolog når han erklærer at menneskeraser er forskjellige? Hva han enn mener, bør han ikke gi noen det inntrykk at han formidler gudgitt kunnskap, heller ikke skulle han i noe tilfelle tillate at den misforståelse oppstår at Bibelen rettferdiggjør rasediskriminering.»

Med hensyn til vår oppgave i dag er vi misjonærer i Sør-Afrika enige om å legge mest mulig kraft i det evangeliserende og kirkebyggende arbeide som vi er kalt til å utføre sammen med våre bantukristne medbrødre. Samtidig bruker vi enhver rimelig anledning til å kjempe med åndelige våpen mot idéer og tiltak som underslår det kristne syn på mennesket og kompromitterer den kristne kirke.

Det er vårt inderlige håp at når vi en gang skal slutte å drive misjonsarbeide i Sør-Afrika, så vil kristne bantuer huske at de midt i en smertefull og kritisk tid hadde samfunn med noen som ikke hadde annet mål enn å presentere med troskap Guds fulle råd, ja *Menneskesønnen selv*. Men bare ved Guds nåde kan det skje.

LITTERATUR

- A Digest of the Fagan Report (S.A.I.R.R.)*. Capetown 1948.
Report of the Commission on Native Education 1949—51. Pretoria 1951.
Summary of the Report of the Commission of the Socio-economic Development of the Bantu Areas of the Union of South Africa. Pretoria 1955.
Challenge and Response (Report on the 9th Congress of S.A.B.R.A.), by *J. F. Holleman*, Durban 1958. Utgitt av S.A.I.R.R.
Survey of Race Relations in South Africa (S.A.I.R.R.), 1948—60.
Christian Principles in Multi-racial South Africa. A Report on the Dutch Reformed Conference of Church Leaders. Pretoria 17—19 Nov. 1953.
God's Kingdom in Multi-racial South Africa. A Report on the Inter-racial Conference of Church Leaders. Johannesburg 7—18 Dec. 1954.
The Christian in a Multi-racial Society (Christian Council of South Africa). Morijsa, Basutoland 1949.
C. W. de Kiewiet: *The Anatomy of South African Misery*. London 1956.
South Africa. The Road Ahead. Compiled by *H. Spottiswoode* (med bidrag fra mange kjente sør-afrikanere). Capetown 1960.
G. Allighan: *Curtain-up on South Africa*. Johannesburg 1960.
S.A.I.R.R.: Tallrike pamfletter.